

Přednáška 5a

INVARIANTNÍ PODPROSTORY

Lineární operátory a jejich invariantní podprostory

Lineární operátor (transformace, endomorfismus) je lineární zobrazení vektorového prostoru U do téhož prostoru U

$$\varphi : U \rightarrow U$$

Invariantní podprostor lin. operátoru $\varphi : U \rightarrow U$ je vektorový podprostor $V \subseteq U$ takový, že

$$\varphi(V) \subseteq V.$$

Triviální invariantní podprostory každého lin. operátoru $\varphi : U \rightarrow U$ jsou $\{\vec{0}\}$ a U .

$$\begin{aligned} \varphi(\vec{0}) &= \vec{0} \Rightarrow \varphi(\{\vec{0}\}) = \{\vec{0}\} \\ \varphi(U) &\subseteq U \end{aligned}$$

Příklad $U = \mathbb{R}^4$, $\varphi(x) = Ax$

$$A = \begin{pmatrix} 1 & -1 & 1 & -3 \\ 2 & 1 & 0 & 2 \\ -2 & 3 & 4 & -1 \\ 0 & -1 & -1 & 4 \end{pmatrix}$$

Ukážeme, že podprostor

$$V = \left[v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}, v_2 = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ -1 \\ 0 \end{pmatrix} \right]$$

je invariantní.

Ukážeme, že $\varphi(V) \subseteq V$.

-2-

$$\varphi(v_1) = A \cdot v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 2 \\ -2 \\ 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} + 2 \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ -1 \\ 0 \end{pmatrix} = v_1 + 2v_2 \in V$$

$$\varphi(v_2) = \begin{pmatrix} -2 \\ 1 \\ -1 \\ 0 \end{pmatrix} = (-2) \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix} + 1 \cdot \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ -1 \\ 0 \end{pmatrix} = -2v_1 + v_2 \in V$$

$$\varphi(av_1 + bv_2) = a \underset{\substack{\uparrow \\ V}}{\varphi(v_1)} + b \underset{\substack{\uparrow \\ V}}{\varphi(v_2)} \in V$$

Opakování: Matice lin. zobrazení v bázích α, β

Nechť $\varphi: U \rightarrow V$ je lineární, $\alpha = (u_1, u_2, \dots, u_n)$ báze U a β báze prostoru V .
Matice φ v bázích α, β je

$$(\varphi)_{\beta, \alpha} = \left((\varphi(u_1))_{\beta}, (\varphi(u_2))_{\beta}, \dots, (\varphi(u_n))_{\beta} \right)$$

Je-li $\varphi: U \rightarrow U$ lineární operátor, můžeme
vzít $\beta = \alpha$ a mluvíme o matici
lin. operátoru v bázi α ;

$$(\varphi)_{\alpha, \alpha} = \left((\varphi(u_1))_{\alpha}, (\varphi(u_2))_{\alpha}, \dots, (\varphi(u_n))_{\alpha} \right)$$

-3-

Vraťme se k předchozímu příkladu

$$\varphi: \mathbb{R}^4 \longrightarrow \mathbb{R}^4 \quad \varphi(x) = A \cdot x$$

$$\varepsilon = (e_1, e_2, e_3, e_4) \quad \text{stand. báze}$$

$$\begin{aligned} (\varphi)_{\varepsilon, \varepsilon} &= ((A \cdot e_1)_{\varepsilon}, (A \cdot e_2)_{\varepsilon}, (A \cdot e_3)_{\varepsilon}, (A \cdot e_4)_{\varepsilon}) \\ &= (s_1 A, s_2 A, s_3 A, s_4 A) = A \end{aligned}$$

Definováni jsme $V = [v_1 = e_1, v_2 = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ -1 \\ 0 \end{pmatrix}]$

Vraťme si bázi $B = (v_1, v_2, e_3, e_4)$ vektorů $\mathbb{R}^4$.

$$\begin{aligned} (\varphi)_{B, B} &= ((\varphi(v_1))_B, (\varphi(v_2))_B, (\varphi(e_3))_B, (\varphi(e_4))_B) \\ &= \left(\begin{array}{cc|cc} 1 & -2 & 1 & -3 \\ 2 & 1 & 0 & 2 \\ \hline 0 & 0 & 4 & 1 \\ 0 & 0 & -1 & 4 \end{array} \right), \quad \text{neboli} \end{aligned}$$

$$\varphi(v_1) = v_1 + 2v_2 = 1 \cdot v_1 + 2v_2 + 0 \cdot e_3 + 0 \cdot e_4$$

$$\varphi(v_2) = (-2)v_1 + v_2 = (-2)v_1 + 1 \cdot v_2 + 0 \cdot e_3 + 0 \cdot e_4$$

$$\varphi(e_3) = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 4 \\ -1 \end{pmatrix} = 1 \cdot v_1 + 0 \cdot v_2 + 4e_3 + (-1)e_4$$

$$\varphi(e_4) = \begin{pmatrix} -3 \\ 2 \\ -1 \\ 4 \end{pmatrix} = (-3)v_1 + 2v_2 + 1 \cdot e_3 + 4e_4$$

Věta: Necht' $\varphi: U \rightarrow U$ a $V \subseteq U$ je invariantní podprostor. Necht' $v_1, v_2, \dots, v_k$ je báze V a necht' $B = (v_1, v_2, \dots, v_k, u_{k+1}, \dots, u_m)$ je báze celého prostoru U . Pak

$$(\varphi)_{B,B} = \begin{pmatrix} A & B \\ \hline 0 & C \end{pmatrix} \begin{matrix} \left. \vphantom{\begin{pmatrix} A & B \\ \hline 0 & C \end{pmatrix}} \right\} k \\ \left. \vphantom{\begin{pmatrix} A & B \\ \hline 0 & C \end{pmatrix}} \right\} m-k \end{matrix}$$

$\underbrace{\hspace{10em}}_k \quad \underbrace{\hspace{10em}}_{m-k}$

Důkaz: Zde je zachycena situace z předchozího příkladu. Protože $\varphi(v_j) \in V$, platí

$$\varphi(v_j) = a_{1j}v_1 + a_{2j}v_2 + \dots + a_{kj}v_k + 0 \cdot u_{k+1} + \dots + 0 \cdot u_m$$

a tedy matice vlevo dole je nulová!

Pokračování příkladu $\varphi: \mathbb{R}^4 \rightarrow \mathbb{R}^4, \varphi(x) = A \cdot x$

$V = [v_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}, v_2 = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ -1 \\ 0 \end{pmatrix}]$ je inv. podprostor

$W = [w_1 = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix}, w_2 = \begin{pmatrix} -1 \\ 0 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix}]$ je rovněž inv. podprostor, neboť

$$\varphi(w_1) = 4w_1 - w_2$$

$$\varphi(w_2) = 1 \cdot w_1 + 4w_2$$

Napíšeme bázi $\alpha = (v_1, v_2, w_1, w_2)$

$$\begin{aligned}
 (\varphi)_{\alpha, \alpha} &= ((\varphi(v_1))_{\alpha}, (\varphi(v_2))_{\alpha}, (\varphi(w_1))_{\alpha}, (\varphi(w_2))_{\alpha}) \\
 &= \left(\begin{array}{cc|cc} 1 & -2 & 0 & 0 \\ 2 & 1 & 0 & 0 \\ \hline 0 & 0 & 4 & 1 \\ 0 & 0 & -1 & 4 \end{array} \right)
 \end{aligned}$$

Věta: Necht' $\varphi: V \rightarrow V$ a necht' V a W jsou invariantní podprostory φ , že $V = V \oplus W$.

Necht' $v_1, \dots, v_k$ je báze V a $w_1, \dots, w_{n-k}$ je báze W . Pak v bázi

$$\alpha = (v_1, \dots, v_k, w_1, \dots, w_{n-k})$$

ma' φ matici

$$(\varphi)_{\alpha, \alpha} = \left(\begin{array}{cc|cc} A & & & \\ \hline & & & \\ \hline & & C & \\ \hline & & & \end{array} \right) \begin{array}{l} \left. \vphantom{\begin{array}{c} A \\ \hline \\ \hline \end{array}} \right\} k \\ \left. \vphantom{\begin{array}{c} \\ \hline \\ \hline \end{array}} \right\} n-k \end{array}$$

k
 $n-k$

Nás budou zajímat především jednodimenzio-
nální invariantní podprostory $[v]$, $v \in V \setminus \{0\}$.
Pro vektor v a takhle podprostorů platí,
že existuje $\lambda \in K$ tak, že
 $\varphi(v) = \lambda v$.